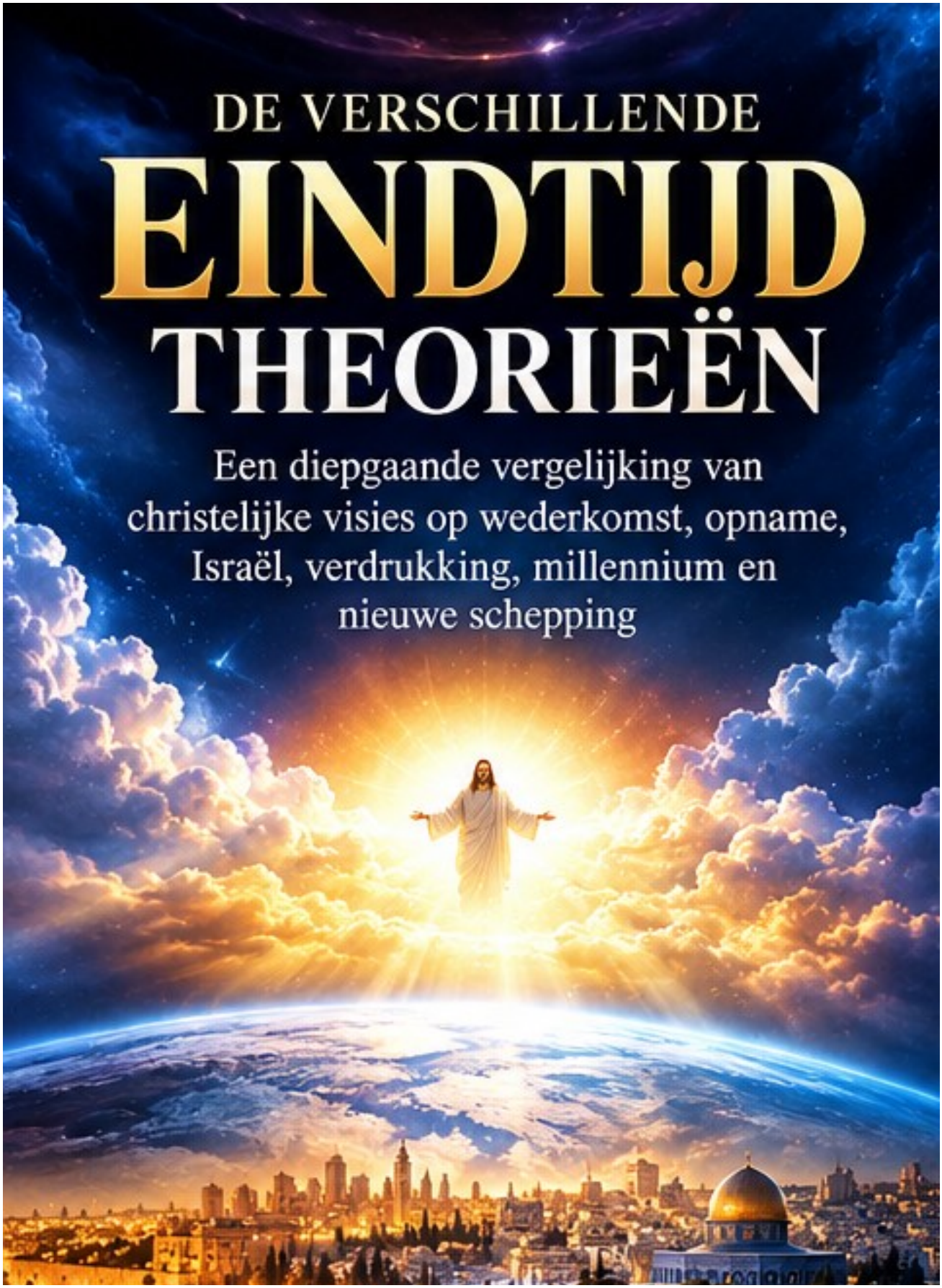
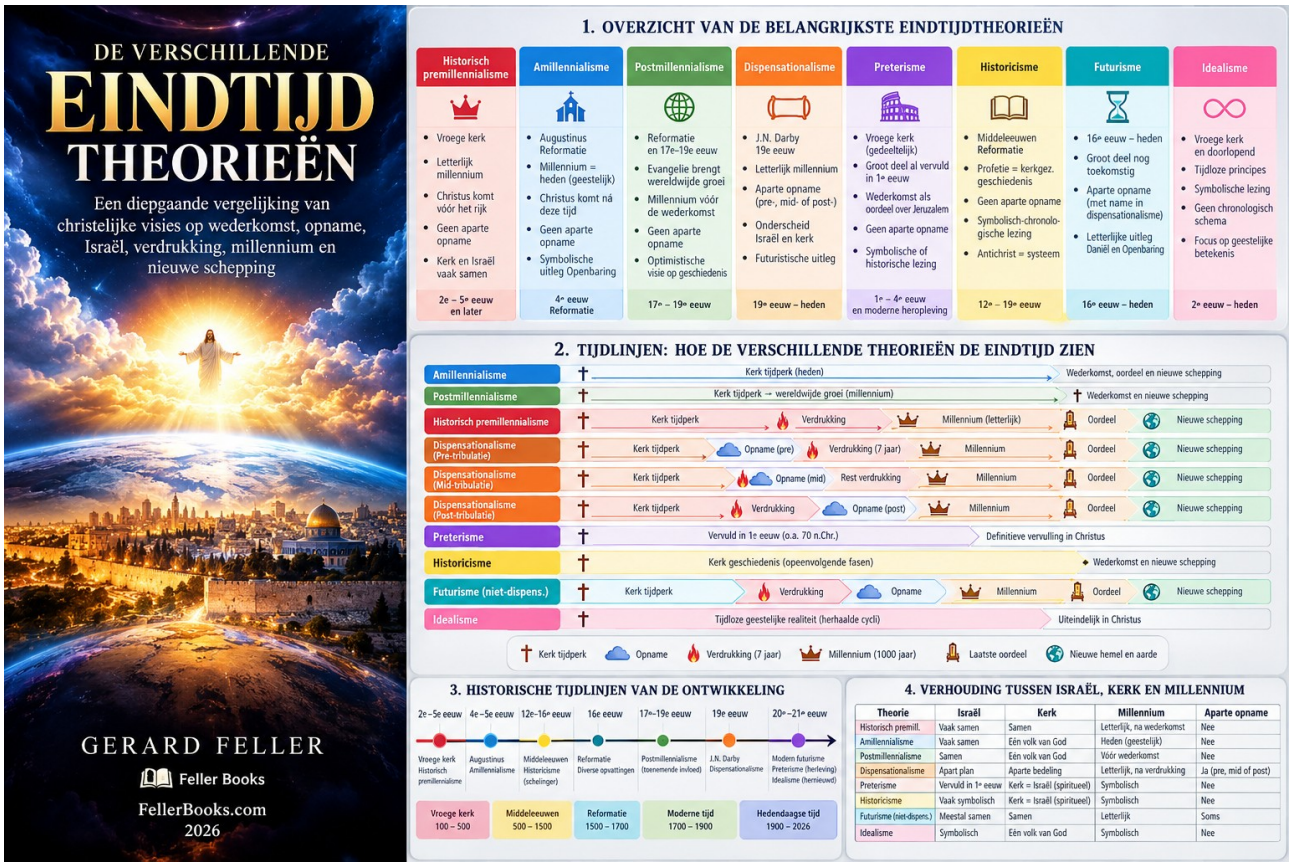

DE VERSCHILLENDE
EINDTIJD
THEORIEËN
Een diepgaande vergelijking van christelijke visies op wederkomst, opname, Israël, verdrukking, millennium en nieuwe schepping

Verantwoording

Dit boek is opgezet als een vergelijkende studie. Het doel is niet één eindtijdmodel tot winnaar uit te roepen, maar zichtbaar te maken hoe verschillende christelijke tradities vanuit dezelfde canon tot uiteenlopende chronologieën komen. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen wat een Bijbeltekst rechtstreeks zegt, wat een bepaalde uitlegtraditie daaruit afleidt en wat later in populaire schema's aan die traditie is toegevoegd.

De studie gebruikt zowel het Oude als het Nieuwe Testament. Profetische taal wordt telkens onderzocht op genre: historische profetie, apocalyptiek, poëzie, gelijkenis, apostolische instructie en visioen. Juist dit genreverschil verklaart waarom een letterlijk-symbolisch tegenstelling vaak te eenvoudig is. Vrijwel alle scholen lezen sommige elementen letterlijk en andere symbolisch; het verschil ligt vooral in de vraag wáár die grens wordt getrokken.

Bij kerkelijke standpunten wordt onderscheid gemaakt tussen officiële belijdenis, dominante theologische traditie en individuele auteurs. Datumvoorspellingen worden alleen toegeschreven aan de personen of bewegingen die ze daadwerkelijk hebben gedaan. De klassieke christelijke belijdenis dat Christus zal wederkomen, de doden zullen opstaan en God zal oordelen, is veel breder gedeeld dan de gedetailleerde tijdschema's die in moderne eindtijdliteratuur voorkomen.

Inhoud en leeswijzer

1. Wat is christelijke eschatologie?

2. De Bijbelse bouwstenen

3. Joodse en vroegchristelijke achtergrond

4. Historisch premillennialisme

5. Amillennialisme

6. Postmillennialisme

7. Dispensationalistisch premillennialisme

8. Preterisme

9. Historicisme

10. Futurisme

11. Idealisme

12. De opname van de gemeente

13. De grote verdrukking en de antichrist

14. Israël en de kerk

15. Het duizendjarig rijk

16. Natuurrampen, oorlogen en tekenen

17. Letterlijk, symbolisch en apocalyptisch lezen

18. Daniël: vier rijken, zeventig weken en eindtijd

19. De Olijfbergrede

20. 1 en 2 Thessalonicenzen

21. Openbaring 6–19

22. Openbaring 20–22

23. De gevestigde kerken

24. Datumstellingen en uitgestelde verwachtingen

25. Tijdlijn van de geschiedenis van eindtijdverwachtingen

26. Vergelijkende synthese

27. Bronnen en verder onderzoek

Woordenlijst (o.a wikipedia)

Eschatologie, van het Griekse τὰ ἔσχατα, *ta és-chata*, de laatste dingen, en λόγος, *lógos*, woord en in bredere zin leer, is een begrip in de theologie dat de leer van de laatste dingen betekent.

Het **premillennialisme** gelooft dat het Duizendjarig vrederijk voorafgegaan wordt door een periode waarin de Messias terugkeert om het millennium voor te bereiden.

Het **amillennialisme** beschouwt het Duizendjarige Rijk als een symbolische periode die niet letterlijk zal bestaan.

Het **postmillennialisme** staat haaks op het premillennialisme en, in mindere mate, op het amillennialisme. De meeste aanhangers van het **postmillennialisme** geloven niet in een letterlijke duizend jaar, maar geloven dat het millennium staat voor een lange periode...

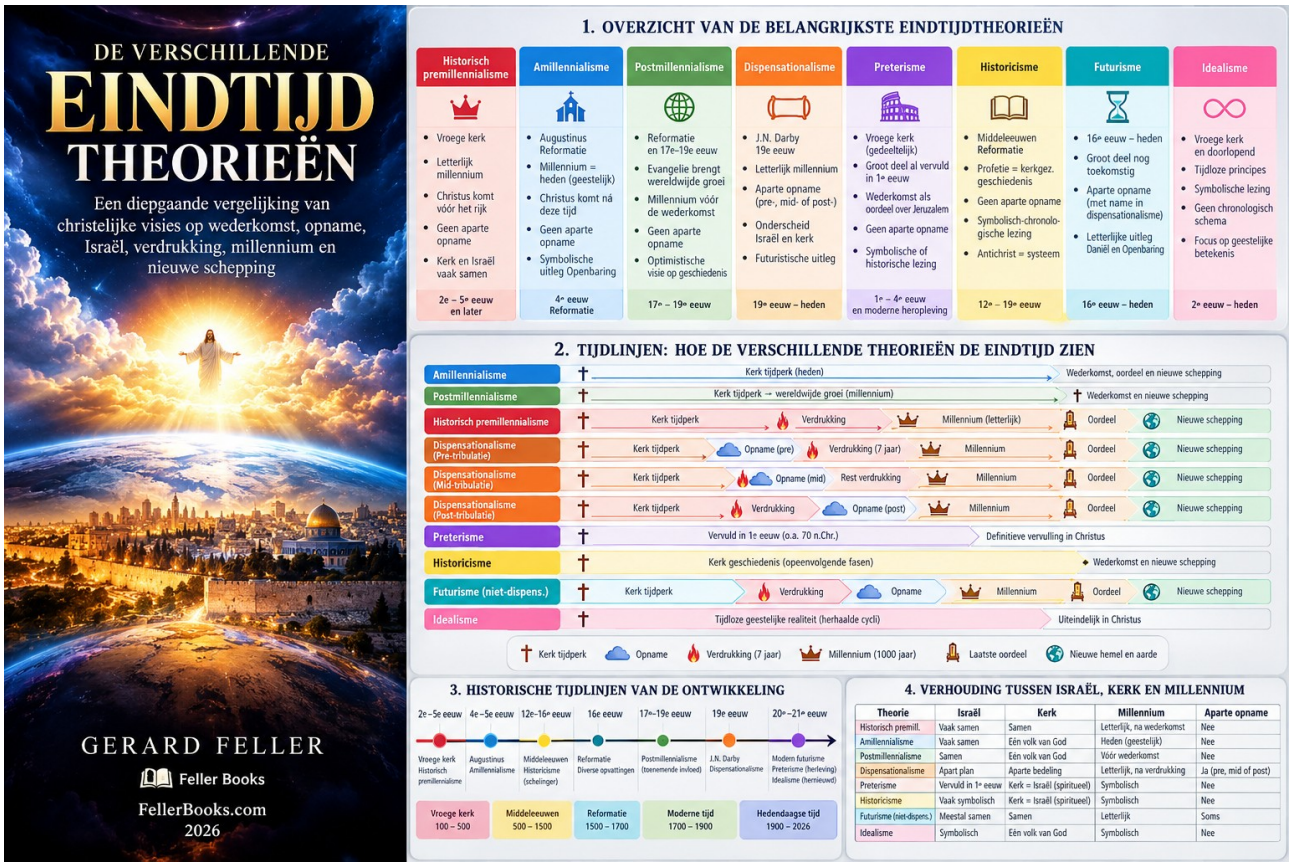
Het **dispensationalisme** (in Nederland ook wel "bedelingenleer" genoemd) is een systematisch-theologisch kader, dat ervan uitgaat dat Gods plan met de wereld kan worden opgedeeld in verschillende bedelingen.

Het **Preterisme** (van het Latijnse *praeteritus*, "voorbijgegaan" of "verleden tijd") is een opvatting binnen het christendom waarbij de profetieën over de eindtijd, zoals uit het Bijbelboek Openbaring, niet over de toekomst gaan maar allemaal reeds vervuld zijn. Als de vervulling wordt geplaatst in de eerste eeuw na Christus, gaat het over de tijd van de Romeinse keizer Nero en met de Joodse oorlog met de Romeinen. Andere varianten vatten de val van het Romeinse Rijk in de 5e eeuw op als de vervulling van deze profetieën. Volgens de klassieke vormen van christendom zijn weliswaar veel profetieën vervuld (zoals die over de komst van Jezus, het einde van de ballingschap of het herstel van Israël)

Het **Idealisme** leest Openbaring vooral als symbolische beschrijving van de steeds terugkerende strijd tussen Christus' koninkrijk en anti-goddelijke machten. Beesten, Babylon, vervolging en overwinning zijn dan patronen die zich door de hele kerkgeschiedenis manifesteren.

Het **Historicisme** leest Daniël en Openbaring als een profetisch panorama van de kerkgeschiedenis vanaf de Bijbelse tijd tot het einde. Figuren en perioden worden verbonden met opeenvolgende rijken, kerkelijke machten, oorlogen en hervormingsbewegingen.

Het **Futurisme** plaatst een groot deel van de apocalyptische gebeurtenissen in een nog toekomstige eindfase. Vooral Openbaring 4–22 wordt in dispensationalistische vormen grotendeels toekomstig gelezen, hoewel andere futuristen minder scherpe hoofdstukgrenzen hanteren.

1. Wat is christelijke eschatologie?

Kernbegrippen

Eschatologie is de theologische leer van de ‘laatste dingen’: dood, opstanding, wederkomst van Christus, oordeel, voltooiing van Gods koninkrijk en de nieuwe hemel en nieuwe aarde. In populaire taal wordt het begrip vaak vernauwd tot een schema van gebeurtenissen vlak vóór de wederkomst. Historisch is het terrein breder. De centrale vraag is daarom niet alleen ‘wat gebeurt wanneer?’, maar ook ‘hoe voltooit God de geschiedenis?’

Consensus en verschil

De grote historische kerktradities delen de verwachting dat Christus zal wederkomen, dat er een opstanding en oordeel is en dat Gods schepping uiteindelijk wordt vernieuwd. Het conflict ontstaat vooral rond de volgorde: komt Christus vóór of na het millennium; is het millennium letterlijk duizend jaar; is er een afzonderlijke opname; hoe verhoudt Israël zich tot de kerk; en hoeveel van Openbaring was al vervuld in de eerste eeuw?

Waarom modellen ontstaan

Eindtijdmodellen ontstaan door combinaties van exegese, historische omstandigheden en hermeneutiek. Een vervolgende staat kan Openbaring anders doen klinken dan een tijd van maatschappelijke voorspoed. De Reformatie las de apocalyptische beelden vaak historicistisch; negentiende-eeuwse dispensationalisten ontwikkelden een sterk futuristisch schema; veel katholieke, orthodoxe en gereformeerde uitleggers lezen Openbaring cyclischer of amillennialistisch.

2. De Bijbelse bouwstenen

Oude Testament

Belangrijke teksten zijn Jesaja 2, 11, 24–27 en 65–66; Ezechiël 36–48; Daniël 2, 7, 9 en 12; Joël 2–3; Zacharia 12–14; Psalm 2 en 72. Zij spreken over de dag van de HEER, oordeel, herstel van Israël, opstanding, universele vrede en Gods koningschap. De discussie is of deze beloften rechtstreeks en nationaal aan Israël worden vervuld, christologisch in Christus en zijn kerk, of beide.

Nieuwe Testament

Mattheüs 24–25, Marcus 13, Lucas 21, Romeinen 9–11, 1 Korintiërs 15, 1 en 2 Thessalonicenzen, 2 Petrus 3 en Openbaring vormen de belangrijkste nieuwtestamentische pijlers. Het Nieuwe Testament herleest oudtestamentische beelden regelmatig rondom Christus. Daardoor ontstaat de hermeneutische vraag of het NT de oorspronkelijke verwachting uitbreidt, transformeert of bevestigt.

Apocalyptische taal

Apocalyptiek gebruikt dieren, getallen, kosmische tekenen, hemelse scènes en symbolische geografie. Een beest kan een rijk vertegenwoordigen; sterren kunnen hemelse machten of heersers aanduiden; ‘Babylon’ kan tegelijk historische herinnering en typologische macht zijn. Een serieuze uitleg vraagt daarom niet alleen ‘letterlijk of figuurlijk?’, maar vooral: hoe functioneert dit symbool binnen de Bijbelse tekst?

3. Joodse en vroegchristelijke achtergrond

Tweede-Tempelverwachtingen

In het jodendom rond de tijd van Jezus bestonden meerdere verwachtingen naast elkaar: herstel van Israël, oordeel over vijanden, opstanding, een messiaanse koning en een toekomstige eeuw. Het vroege christendom nam deze taal over maar concentreerde haar rond Jezus' dood, opstanding en toekomstige verschijning.

Vroege kerk

Sommige vroege christelijke auteurs verwachtten een toekomstig aards rijk van Christus. Deze vorm van chiliasme lijkt op historisch premillennialisme, maar mag niet zonder meer gelijkgesteld worden aan modern dispensationalisme. Andere stemmen ontwikkelden een meer geestelijke of symbolische lezing.

Augustinus

Augustinus' interpretatie van Openbaring 20 werd buitengewoon invloedrijk in het Westen: het duizendjarig rijk werd niet primair als een toekomstige politieke duizendjarige periode gelezen, maar verbonden met de huidige regering van Christus en de kerkgeschiedenis. Dit vormde een belangrijke basis voor later amillennialisme.

4. Historisch premillennialisme

Hoofdgedachte

Historisch premillennialisme verwacht één zichtbare wederkomst van Christus vóór een toekomstige regering die met Openbaring 20 wordt verbonden. De kerk gaat in veel varianten door een periode van verdrukking heen; de opname uit 1 Thessalonicenzen 4 is dan onderdeel van dezelfde openbare wederkomst, niet noodzakelijk een afzonderlijk evenement jaren eerder.

Teksten

Openbaring 19–20 wordt vaak als opeenvolgend gelezen: Christus verschijnt, het beest wordt verslagen, Satan wordt gebonden en de martelaren regeren duizend jaar. Jesaja 11 en andere vredesprofetieën worden regelmatig betrokken op deze messiaanse regering. Tegenstanders wijzen erop dat Openbaring vaker recapituleert en dat hoofdstuk 20 dus niet noodzakelijk chronologisch ná hoofdstuk 19 ligt.

Israël

Historisch premillennialisten verschillen onderling over Israël. Sommigen verwachten een bijzondere toekomstige bekering van het Joodse volk op grond van Romeinen 11; anderen benadrukken sterker de eenheid van Jood en heiden in Christus. Het model vereist niet de scherpe Israël-kerk-scheiding die klassiek dispensationalisme kenmerkt.

5. Amillennialisme

Hoofdgedachte

Amillennialisme ontkent niet een millennium, maar leest de ‘duizend jaar’ van Openbaring 20 doorgaans symbolisch als de huidige periode tussen Christus’ eerste en tweede komst, of als de hemelse regering van gestorven gelovigen met Christus. De wederkomst, algemene opstanding, oordeel en nieuwe schepping liggen dicht bij elkaar als één grote voleinding.

Satan gebonden

Openbaring 20:1–3 wordt vaak verbonden met Jezus’ uitspraken over het binden van de sterke en met de wereldwijde verkondiging van het evangelie. ‘Gebonden’ betekent dan niet dat Satan geheel inactief is, maar dat hij de volken niet langer op dezelfde wijze kan verhinderen het evangelie te ontvangen.

Sterkte en bezwaar

Het model sluit goed aan bij teksten waarin opstanding en oordeel als één eindgebeuren verschijnen, zoals Johannes 5 en Mattheüs 25. Premillennialisten antwoorden dat Openbaring 20 expliciet een ‘eerste opstanding’ en een periode van duizend jaar noemt, wat volgens hen moeilijk volledig symbolisch te maken is.

6. Postmillennialisme

Hoofdgedachte

Postmillennialisme verwacht dat de verkondiging van het evangelie in de geschiedenis een langdurige periode van brede geestelijke en maatschappelijke zegen voortbrengt. Christus keert daarna terug. Het millennium hoeft niet exact duizend kalenderjaren te duren.

Historische ontwikkeling

Postmillennialistische verwachtingen werden vooral in bepaalde gereformeerde en puriteinse milieus invloedrijk. Perioden van opwekking en maatschappelijke vooruitgang konden als tekenen van de groei van Gods koninkrijk worden gezien. Oorlogen en crises in de twintigste eeuw verzwakten dit optimisme in sommige kringen, maar de visie verdween niet.

Teksten

Psalm 2, Psalm 72, Jesaja 2, Daniël 2, Mattheüs 13 en de Grote Opdracht worden vaak als expansieve koninkrijksteksten gelezen. Critici wijzen op nieuwtestamentische passages die juist toenemende tegenstand en verdrukking tot aan Christus' komst lijken te verwachten.

7. Dispensationalistisch premillennialisme

Ontstaan

Het moderne dispensationalisme kreeg in de negentiende eeuw vorm in de kring van de Plymouth Brethren en vooral rond John Nelson Darby. Historisch onderzoek nuanceert de populaire voorstelling dat Darby in één moment het volledige systeem ‘uitvond’: zijn ideeën ontwikkelden zich, en latere volgelingen systematiseerden en populariseerden ze verder.

Kernstructuur

Klassiek dispensationalisme maakt een duidelijke heilshistorische onderscheiding tussen Israël en de kerk. Veel varianten verwachten een opname van de kerk vóór de grote verdrukking, daarna een periode waarin profetieën rond Israël en de volken tot vervulling komen, vervolgens de zichtbare wederkomst van Christus en een letterlijk duizendjarig rijk.

Verspreiding

De Scofield Reference Bible, Bijbelconferenties, fundamentalistische instituten en later populaire profetieboeken droegen sterk bij aan de verspreiding. Binnen hedendaags dispensationalisme bestaan klassieke, herziene en progressieve vormen; progressieve dispensationalisten leggen meer nadruk op continuïteit tussen Israël, kerk en het reeds begonnen koninkrijk.

8. Preterisme

Gedeeltelijk preterisme

Gedeeltelijk preterisme leest veel oordeelsprofetieën in Mattheüs 24 en Openbaring tegen de achtergrond van de eerste eeuw, met name de Joodse oorlog en de verwoesting van Jeruzalem in 70 n.Chr. De wederkomst, lichamelijke opstanding en het laatste oordeel blijven toekomstig.

Volledig preterisme

Volledig of consistent preterisme gaat verder en interpreteert ook uitspraken over komst, opstanding en oordeel als in wezen in de eerste eeuw vervuld. Dit botst met klassieke katholieke, orthodoxe en protestantse belijdenissen die een toekomstige zichtbare wederkomst en lichamelijke opstanding belijden.

Sleutelteksten

'Dit geslacht zal geenszins voorbijgaan' in Mattheüs 24:34 is een belangrijk preteristisch argument. Futuristen antwoorden dat 'geslacht' anders kan worden verstaan of dat de rede een nabij en een uiteindelijk perspectief combineert.

9. Historicisme

Model

Historicisme leest Daniël en Openbaring als een profetisch panorama van de kerkgeschiedenis vanaf de Bijbelse tijd tot het einde. Figuren en perioden worden verbonden met opeenvolgende rijken, kerkelijke machten, oorlogen en hervormingsbewegingen.

Reformatie

Veel protestantse uitleggers uit de Reformatietijd identificeerden apocalyptische tegenstanders met concrete instituties uit hun eigen tijd. Daardoor kreeg historicisme een polemische functie. Later ontstonden uiteenlopende schema's omdat uitleggers dezelfde symbolen aan verschillende historische gebeurtenissen koppelden.

Probleem van flexibiliteit

De kracht van historicisme is dat het de gehele kerkgeschiedenis serieus probeert te nemen. De zwakte is dat symbolen achteraf gemakkelijk opnieuw kunnen worden gekoppeld wanneer gebeurtenissen anders verlopen dan verwacht.

10. Futurisme

Model

Futurisme plaatst een groot deel van de apocalyptische gebeurtenissen in een nog toekomstige eindfase. Vooral Openbaring 4–22 wordt in dispensationalistische vormen grotendeels toekomstig gelezen, hoewel andere futuristen minder scherpe hoofdstukgrenzen hanteren.

Teksten

Daniël 9:27, Mattheüs 24, 2 Thessalonicenzen 2 en Openbaring 6–19 worden vaak met elkaar verbonden tot een eindtijdscenario van verbond, verdrukking, antichristelijke macht, oordelen en wederkomst.

Kritiek

Critici vragen of deze lezing voldoende rekening houdt met Openbarings boodschap aan zeven concrete eerste-eeuwse gemeenten. Futuristen antwoorden dat een tekst tegelijk oorspronkelijke betekenis en uiteindelijke eschatologische vervulling kan hebben.

11. Idealisme

Model

Idealisme leest Openbaring vooral als symbolische beschrijving van de steeds terugkerende strijd tussen Christus' koninkrijk en anti-goddelijke machten. Beesten, Babylon, vervolging en overwinning zijn dan patronen die zich door de hele kerkgeschiedenis manifesteren.

Cycli

Veel idealistische uitleggers zien Openbaring niet als één rechte chronologie maar als meerdere visioenreeksen die dezelfde periode vanuit verschillende perspectieven beschrijven. Daardoor kunnen zegels, bazuinen en schalen gedeeltelijk parallel lopen.

Combinaties

In de praktijk combineren veel uitleggers idealisme met preteristische en futuristische elementen: een beeld had betekenis voor de eerste lezers, typeert een terugkerend patroon en kan tegelijk een laatste culminatie hebben.

12. De opname van de gemeente

Bijbelse basis

Het kernwoord staat in 1 Thessalonicenzen 4:17: gelovigen worden ‘weggevoerd’ of ‘opgenomen’ om de Heer in de lucht te ontmoeten. Vrijwel alle orthodox-christelijke tradities kunnen de tekst als een werkelijk verzamelen van gelovigen bij Christus lezen. Het twistpunt is of dit een afzonderlijke fase vóór de zichtbare wederkomst is.

Pre-tribulation

De pre-tribulation visie plaatst de opname vóór de grote verdrukking. Argumenten zijn onder meer de verwachting van Christus’ imminente komst, onderscheid tussen Israël en kerk en teksten over bewaring voor toorn. Tegenstanders merken op dat ‘toorn’ niet noodzakelijk gelijk is aan de hele verdrukking en dat 1 Thessalonicenzen 4 geen expliciete zevenjarige tussenperiode noemt.

Mid-tribulation en pre-wrath

Mid-tribulation plaatst de opname rond het midden van een zevenjarige periode. Pre-wrath onderscheidt satanische/menselijke verdrukking van Gods eschatologische toorn en plaatst de opname na zware vervolging maar vóór Gods finale toorn.

Post-tribulation

Post-tribulation ziet de opname als de ontmoeting van de gemeente met Christus bij zijn zichtbare wederkomst na de verdrukking. Het beeld van burgers die een aankomende koning tegemoetgaan en hem begeleiden wordt hierbij vaak gebruikt. Pre-tribulation uitleggers antwoorden dat andere passages volgens hen twee onderscheiden fasen suggereren.

13. De grote verdrukking en de antichrist

Verdrukking

Daniël 12:1 en Mattheüs 24:21 spreken over ongekende benauwdheid. Futuristen zien daarin vaak een laatste wereldwijde crisis; preteristen verbinden Mattheüs 24 sterk met de Joodse oorlog; idealisten zien een patroon dat in verschillende vervolgingsperioden terugkeert.

Antichrist

Het woord ‘antichrist’ staat vooral in de Johannesbrieven, waar reeds ‘vele antichristen’ zijn. 2 Thessalonicenzen 2 spreekt over de mens der wetteloosheid en Openbaring over het beest. Veel eindtijdsystemen verbinden deze figuren; exegetisch is dat een synthese van verschillende teksten, niet één tekst die alle termen identificeert.

Terughoudendheid

De geschiedenis kent talloze mislukte identificaties van keizers, pausen, dictators en politici als de definitieve antichrist. Dat pleit voor voorzichtigheid bij het rechtstreeks koppelen van actuele personen aan apocalyptische symbolen.

14. Israël en de kerk

Romeinen 9–11

Romeinen 11 is het centrale debat. ‘Heel Israël zal gered worden’ wordt gelezen als toekomstige grootschalige bekering van etnisch Israël, als de totale gemeenschap van Gods volk, of als de voltooiing van Gods reddingsplan waarin Jood en heiden samenkomen.

Dispensationalisme

Klassiek dispensationalisme houdt vast aan blijvende nationale beloften aan Israël en verwacht toekomstige vervulling rond land, Jeruzalem en messiaans rijk. De stichting van de moderne staat Israël in 1948 kreeg daarom in veel populaire dispensationalistische interpretaties grote profetische betekenis.

Verbondsmatige lezingen

Veel katholieke, orthodoxe en gereformeerde uitleggers vermijden een eenvoudige gelijkstelling van de moderne staat Israël met het eschatologische Israël van profetische teksten. Zij benadrukken de vervulling in Christus, de ene gemeenschap van gelovigen en/of een blijvend mysterie rond het Joodse volk zonder een gedetailleerd geopolitiek schema.

15. Het duizendjarig rijk

Openbaring 20

De term ‘duizend jaar’ komt in deze specifieke eschatologische vorm uit Openbaring 20. Premillennialisten lezen de periode toekomstig na Christus’ komst; amillennialisten lezen haar als symbolische huidige/heerlijke regering; postmillennialisten als een toekomstige of zich ontwikkelende bloeiperiode vóór de wederkomst.

Getal duizend

Symbolische uitleggers wijzen erop dat Openbaring getallen theologisch gebruikt en dat ‘duizend’ volledigheid kan uitdrukken. Letterlijker uitleggers antwoorden dat herhaling van ‘duizend jaar’ in het hoofdstuk een concrete periode suggereert.

Doel

Achter de chronologische discussie ligt een theologische kern die de modellen grotendeels delen: Christus overwint, Satan wordt definitief verslagen, het kwaad wordt geoordeeld en Gods heerschappij wordt openbaar.

16. Natuurrampen, oorlogen en tekenen

Mattheüs 24

Jezus noemt oorlogen, hongersnoden en aardbevingen, maar zegt ook dat zulke dingen gebeuren moeten en dat het einde daarmee nog niet onmiddellijk gekomen is. Dat maakt de tekst ongeschikt voor simpele één-op-één datering op basis van één ramp.

Apocalyptische beelden

Openbaring gebruikt aardbevingen, duisternis, vallende sterren, zee en vuur als oordeelsbeelden. Soms kunnen deze reële fysieke gebeurtenissen aanduiden; tegelijk sluiten ze aan bij oudtestamentische profetische beeldspraak over de val van koninkrijken.

Pastorale functie

In de Bijbel dienen tekenen niet primair als rekensom maar als oproep tot waakzaamheid, volharding en trouw. Dit vormt een correctief op eindtijdbenaderingen die iedere aardbeving, oorlog of epidemie direct als unieke chronologische marker behandelen.

17. Letterlijk, symbolisch en apocalyptisch lezen

Geen simpele tegenstelling

‘Letterlijk’ betekent in goede exegese: lezen overeenkomstig het literaire genre. Een letterlijke lezing van een metafoor erkent juist dat het een metafoor is. Openbaring noemt Jezus een Lam; niemand hoeft daarom te denken dat de auteur biologische dierlijkheid bedoelt.

Intertekstualiteit

Openbaring zit vol verwijzingen naar Exodus, Jesaja, Ezechiël, Daniël en Zacharia. De betekenis van een beeld wordt daarom beter bepaald door Bijbelse voorgeschiedenis dan door hedendaagse krantenkoppen.

Controlecriteria

Een uitlegmethode is sterker wanneer zij de eerste lezers serieus neemt, het genre respecteert, aansluit bij de rest van de canon, niet voortdurend afhankelijk is van nieuwe datumcorrecties en duidelijk onderscheid maakt tussen tekst en hypothese.

18. Daniël: vier rijken, zeventig weken en eindtijd

Daniël 2 en 7

De beelden van opeenvolgende rijken vormen een basis voor zowel historicistische als futuristische schema's. Verschillen ontstaan vooral bij de identificatie van het vierde rijk, de kleine hoorn en de relatie tussen historische vervulling en eindtijd.

Daniël 9

De zeventig weken zijn cruciaal voor dispensationalistische chronologie. Veel dispensationalisten plaatsen een kloof tussen de 69e en 70e week, waarbij de laatste week toekomstig is. Andere uitleggers zien de zeventig weken als een meer aaneengesloten periode die culmineert in Christus en/of gebeurtenissen rond Jeruzalem.

Daniël 12

Opstanding en ongekende benauwdheid geven Daniël een duidelijk eschatologische horizon. Toch blijft de vraag of alle voorafgaande beelden uitsluitend eindtijd zijn of historische gebeurtenissen typologisch naar het einde vooruitwijzen.

19. De Olijfbergrede

Dubbele horizon

Mattheüs 24 begint met de tempel en de vraag van de discipelen, maar bevat taal over de komst van de Mensenzoon en kosmische tekenen. Veel uitleggers spreken daarom van een dubbele horizon: 70 n.Chr. en de uiteindelijke voleinding.

Dit geslacht

De uitdrukking ‘dit geslacht’ is een spilpunt. Preteristen benadrukken de natuurlijke eerste-eeuwse betekenis. Futuristen stellen alternatieven voor, zoals het geslacht dat de eindtijdtekens ziet of een bredere betekenis van ‘geslacht’.

Waakzaamheid

Welke chronologie men ook kiest, de rede eindigt met gelijkenissen over waakzaamheid, trouw en verantwoordelijkheid. Daarmee verschuift Jezus de aandacht van speculatieve kalenderkennis naar discipelschap.

20. 1 en 2 Thessalonicenzen

1 Thessalonicenzen 4

Paulus troost gelovigen over gestorven christenen: de doden in Christus staan op en de levenden worden samen met hen opgenomen om de Heer te ontmoeten. De tekst zegt duidelijk dát er een verzameling is, maar specificeert niet op zichzelf de volledige verhouding tot een zevenjarige verdrukking.

1 Thessalonicenzen 5

De dag van de Heer komt onverwacht. Pre-tribulation uitleggers verbinden ‘niet bestemd tot toorn’ met verwijdering vóór de verdrukking; anderen verstaan het als redding van Gods uiteindelijke oordeel terwijl de kerk wel vervolging kan meemaken.

2 Thessalonicenzen 2

De afval, mens der wetteloosheid en ‘weerhouder’ zijn sleutelpunten. Interpretaties van de weerhouder lopen uiteen: Romeinse orde, overheid, verkondiging, engelmacht, Heilige Geest of andere mogelijkheden. Zekerheid is hier moeilijk.

21. Openbaring 6–19

Zegels, bazuinen, schalen

Een strikt futuristisch schema leest deze vaak grotendeels chronologisch. Recapitulerende lezingen zien overlappende cycli die telkens naar het einde voeren. Het verschil bepaalt sterk hoe lang en in welke volgorde de oordelen worden geplaatst.

144.000

Sommigen lezen de 144.000 als letterlijk aantal uit Israëlische stammen; anderen als symbolische voorstelling van het volledige volk van God. Het getal 12×12×1000 ondersteunt de symbolische lezing, terwijl de expliciete stamnamen de meer letterlijke lezing voeden.

Babylon

Babylon kan in de eerste context Rome oproepen, maar functioneert ook als Bijbels symbool van arrogante, uitbuitende wereldmacht. Futuristische uitleggers verwachten soms een laatste concrete wereldorde of stad; idealistische uitleggers zien het patroon in vele rijken.

22. Openbaring 20–22

Eerste opstanding

Premillennialisten verstaan de eerste opstanding doorgaans lichamelijk. Amillennialisten kunnen haar verbinden met wedergeboorte of met het hemelse leven van gestorven heiligen. De aard van deze ‘eerste opstanding’ is daarmee beslissend voor de hele millenniumsdiscussie.

Laatste oordeel

Openbaring 20 eindigt met de grote witte troon en het oordeel. Daarna volgt de nieuwe hemel en nieuwe aarde. De meeste klassieke tradities zijn het over deze uiteindelijke voltooiing aanzienlijk meer eens dan over de route ernaartoe.

Nieuwe schepping

Openbaring 21–22 eindigt niet met ontsnapping uit de schepping maar met Gods woning bij de mensen en een vernieuwde werkelijkheid. Dit corrigeert populaire eindtijdbeelden waarin ‘naar de hemel gaan’ het enige einddoel lijkt.

23. De gevestigde kerken

Rooms-katholiek

De rooms-katholieke kerk belijdt Christus' toekomstige komst, een laatste beproeving en oordeel, maar wijst millenarianisme af wanneer het messiaanse rijk als historische aardse eindfase wordt geconstrueerd. De catechismus plaatst de definitieve vervulling van het Koninkrijk voorbij een eenvoudig politiek-historisch triomfmodel.

Oosters-orthodox

Orthodoxe tradities leggen doorgaans sterk de nadruk op de ene glorieuze wederkomst, opstanding, oordeel en transfiguratie van de schepping en zijn terughoudend tegenover gedetailleerde dispensationalistische tijdschema's.

Luthers en gereformeerd

Klassieke lutherse en gereformeerde belijdenissen concentreren zich op wederkomst, opstanding en oordeel. Binnen gereformeerde kerken is amillennialisme zeer invloedrijk, al bestaan ook postmillennialistische en premillennialistische protestanten.

Evangelisch en pinkster

Evangelicalisme is niet één kerk. Historisch premillennialisme, dispensationalisme en amillennialisme komen er alle voor. De Assemblies of God in de Verenigde Staten bevestigen officieel premillennialisme en leren een opname vóór de grote verdrukking.

Zevendedagsadventistisch

Adventisten verwachten een letterlijke, zichtbare wederkomst. De rechtvaardigen worden dan opgewekt en met de levende gelovigen naar de hemel genomen; het millennium wordt in de hemel geplaatst, waarna de definitieve vernietiging van het kwaad en de vernieuwde aarde volgen.

24. Datumstellingen en uitgestelde verwachtingen

Bijbelse waarschuwing

Mattheüs 24:36 en Handelingen 1:7 hebben in brede christelijke tradities gefunctioneerd als waarschuwing tegen exacte datumstelling. Toch zijn in de geschiedenis herhaaldelijk data berekend.

Miller en 1844

William Miller en de adventistische beweging rond hem verwachtten Christus' komst in de periode die uiteindelijk op 1844 werd geconcentreerd. Na de mislukte verwachting ontstonden verschillende reacties; de latere Seventh-day Adventist Church herinterpreteerde 1844 in verband met Christus' hemelse heiligdomsbediening en leert officieel dat de datum van de wederkomst niet is geopenbaard.

Moderne rapture-data

Edgar Whisenant publiceerde in 1988 een zeer verspreide voorspelling dat de opname tijdens Rosh Hashanah van dat jaar zou plaatsvinden; na het uitblijven volgden aangepaste verwachtingen. Zulke voorbeelden illustreren het verschil tussen een theologisch model en specifieke datumcalculatie: niet iedere aanhanger van een opnameleer stelt data.

Waarom data verschuiven

Wanneer voorspellingen mislukken, kunnen groepen een datum verlaten, herberekenen, vergeestelijken of de gebeurtenis als onzichtbaar vervuld verklaren. Religiewetenschappelijk is dit een bekend mechanisme; theologisch vraagt het om toetsing of een interpretatie falsifieerbaar en tekstueel verantwoord is.

25. Tijdlijn van de geschiedenis van eindtijdverwachtingen

1e–3e eeuw

Vroege christelijke verwachting van Christus' terugkeer; bij sommige kerkvaders duidelijke chiliastische/premillennialistische trekken.

4e–5e eeuw

Groeiende allegorische en ecclesiologische lezing; Augustinus wordt zeer invloedrijk voor een niet-futuristisch millennium.

Middeleeuwen

Eindtijdverwachting blijft aanwezig, soms verbonden met crises, jaartallen en apocalyptische bewegingen, maar de kerkelijke hoofdtraditie ontwikkelt geen modern dispensationalistisch schema.

16e–17e eeuw

Reformatie en post-Reformatie: historicistische lezingen van Daniël en Openbaring worden wijdverbreid; daarnaast ontstaan nieuwe millenaristische verwachtingen.

18e–19e eeuw

Opwekkingen stimuleren postmillennialistisch optimisme en adventistische verwachting. In de Plymouth Brethren ontstaat het kader dat later dispensationalistisch premillennialisme heet.

1909 en daarna

De Scofield Reference Bible helpt dispensationalistische schema's in Noord-Amerika te populariseren. Bijbelinstituten, profetieconferenties, radio, televisie en populaire boeken vergroten de invloed.

1948

De stichting van de staat Israël krijgt binnen veel dispensationalistische kringen grote profetische betekenis; andere kerken onderscheiden moderne geopolitiek nadrukkelijker van Bijbelse eschatologie.

Laat-20e en 21e eeuw

Pre-tribulation rapture blijft invloedrijk in delen van evangelicaal en pinksterchristendom, terwijl amillennialisme sterk blijft in katholieke, orthodoxe en veel gereformeerde

contexten. Progressief dispensationalisme en gemengde preteristisch-idealistische uitlegmogelijkheden tonen dat de modellen blijven ontwikkelen.

26. Vergelijkende synthese

Waar de modellen werkelijk verschillen

Het diepste verschil is hermeneutisch. Wordt profetie vooral lineair of cyclisch gelezen? Heeft ‘Israël’ in profetische teksten primair een etnisch-nationale, christologische of kerkelijke referent? Is Openbaring 20 chronologisch na hoofdstuk 19? Is apocalyptische tijd exact kalenderkundig of symbolisch?

Wat breed gedeeld wordt

Over de grote lijn bestaat een brede klassieke consensus: de geschiedenis is niet doelloos; Christus zal uiteindelijk openbaar overwinnen; kwaad en dood hebben niet het laatste woord; er is opstanding en oordeel; en Gods doel is een vernieuwde schepping.

Een verantwoorde leeswijze

Een zorgvuldige studie vermijdt zowel simplistisch literalisme als willekeurige symbolisering. Zij vraagt naar historische context, grammatica, genre, intertekstualiteit, canonieke samenhang en de geschiedenis van interpretatie. Ook erkent zij gradaties van zekerheid: de wederkomst kan een kernbelijdenis zijn terwijl de precieze plaats van de opname een afgeleide constructie blijft.

Infographic 1 — De vier hoofdmodellen van het millennium

Model	Wederkomst	Millennium	Opname	Israël
Historisch premillennialisme	vóór millennium	toekomstige regering	meestal bij wederkomst	variabel; vaak toekomstige bekering
Dispensationalistisch premillennialisme	zichtbare komst na verdrukking	letterlijk toekomstig	vaak vóór verdrukking	duidelijk onderscheiden rol
Amillennialisme	aan einde huidige eeuw	symbolisch/ huidige periode	bij wederkomst	kerk + mogelijk toekomstig Joods herstel
Postmillennialisme	na bloeiperiode	lange evangelische bloei	bij wederkomst	variabel

Infographic 2 — Waar plaatsen de opname-modellen de opname?

Visie	Kerktijd	Verdrukking	Opname	Wederkomst	Millennium / voleinding
Pre-trib	Kerk	7 jaar	VÓÓR	na verdrukking	duizendjarig rijk
Mid-trib	Kerk	1e helft | 2e helft	MIDDEN	na verdrukking	duizendjarig rijk
Pre-wrath	Kerk	vervolging → toorn	VÓÓR TOORN	na toorn	duizendjarig rijk
Post-trib	Kerk	gehele verdrukking	BIJ KOMST	zelfde gebeurtenis	duizendjarig rijk
Amillennialisme	huidige eeuw	verdrukking door geschiedenis	BIJ KOMST	één openbare komst	oordeel → nieuwe schepping
Postmillennialisme	groei Koninkrijk	geen vaste 7-jaarstructuur	BIJ KOMST	na bloeiperiode	oordeel → nieuwe schepping

Leesrichting: links → rechts. De kolom "Opname" toont het beslissende verschil: vóór, midden in, vóór Gods toorn, of bij de zichtbare wederkomst.

Infographic 3 — Dezelfde tekst, verschillende uitleg

Tekst	Futuristisch	Preteristisch	Amill./idealist.
Matt. 24	laatste eindtijdcrisis	sterk betrokken op 70 n.Chr.	70 n.Chr. + patronen + einde
Dan. 9:27	toekomstige 70e week	eerste-eeuwse/ historische vervulling	christologische/ historische culminatie
1 Tess. 4:17	kan aparte opname zijn	wederkomst/ verzameling	één openbare wederkomst
Openb. 20	toekomstige 1000 jaar	varieert	symbolische huidige regering
Rom. 11:26	toekomstig nationaal Israël	Joodse/rest-herlezing varieert	vaak toekomstige bekering of totaal Godsvolk

Tabel — Opname: wie gelooft wat?

Traditie/model	Opname?	Afzonderlijk van wederkomst?	Moment	Kerntekst
Klassiek dispensationalisme	ja	ja	vóór verdrukking	1 Tess. 4:13–18; 1 Kor. 15:51–52
Mid-trib dispensationalisme	ja	ja	midden verdrukking	1 Tess. 4; Dan. 9; Openb.
Pre-wrath	ja	gedeeltelijk onderscheiden	na vervolging, vóór toorn	Matt. 24; 1 Tess. 4–5; Openb. 6–8
Historisch premillennialisme	ja, als verzameling	meestal nee	bij wederkomst na verdrukking	1 Tess. 4; Matt. 24
Amillennialisme	ja, als ontmoeting	nee	bij ene wederkomst	1 Tess. 4; Matt. 25
Postmillennialisme	ja, als ontmoeting	nee	na koninkrijksbloei	1 Tess. 4
Zevendedagsadventisme	ja, gelovigen tot Christus	geen geheime pre-trib fase	bij zichtbare wederkomst	1 Tess. 4; Joh. 14

Tabel — Israël in de verschillende theorieën

Model	Israël	1948	Belangrijkste teksten
Klassiek dispensationalisme	blijvend onderscheiden heilshistorische rol	vaak profetisch belangrijk	Gen. 12; Ez. 36–37; Zach. 12–14; Rom. 11
Progressief dispensationalisme	onderscheid én meer continuïteit	belangrijk maar niet altijd directe vervulling	Rom. 11; Hand. 2–3; OT-profetie
Historisch premillennialisme	vaak toekomstige bekering; minder scherpe scheiding	varieert	Rom. 11; Zacharia
Amillennialisme	één volk in Christus; uiteenlopende visie op toekomst Joden	niet automatisch eschatologische vervulling	Gal. 3; Ef. 2; Rom. 11
Postmillennialisme	vaak verwachting van Joodse bekering	varieert	Rom. 11; profeten
Preterisme	veel profetie betrokken op oudverbond/Jeruzalem	meestal beperkte profetische rol	Matt. 24; Lucas 21; Openb.

Tijdlijn A — Historische ontwikkeling van de belangrijkste theorieën

2e–5e eeuw	4e–5e eeuw	12e–16e eeuw	16e–17e eeuw	17e–19e eeuw	19e eeuw	20e eeuw	heden
Vroeg chiliasme / historisch premill.	Augustinus → amillennialisme	Historicistische voorlopers	Reformatie: historicisme	Postmillennialisme groeit	Darby / dispensationalisme	Futurisme & opnameleer populair	Meerdere modellen naast elkaar

Deze historische tijdlijn geeft aan wanneer interpretatiemodellen zichtbaar of invloedrijk werden; zij beweert niet dat iedere latere theorie zonder oudere voorlopers ontstond.

Tijdlijn B — Gebeurtenissen volgens de vier millenniummodellen

Model	Nu / kerktijd	Verdrukking	Wederkomst	Millennium	Eindtoestand
Historisch premillennialisme	kerk	vaak toekomstig	vóór millennium	toekomstig	oordeel → nieuwe schepping
Dispensationalisme	kerk	toekomstige 7 jaar	na opname/verdrukking	letterlijk 1000 jaar	oordeel → nieuwe schepping
Amillennialisme	millennium = huidige eeuw	door hele kerktijd	aan einde	geen apart toekomstig rijk	oordeel → nieuwe schepping
Postmillennialisme	evangelische groei	geen vaste eindfase	ná millennium/bloeiperiode	voor wederkomst	oordeel → nieuwe schepping

Bronnen en literatuur voor verder onderzoek

- De Bijbel: Genesis 12; Psalmen 2 en 72; Jesaja 2, 11, 24–27, 65–66; Ezechiël 36–48; Daniël 2, 7, 9, 12; Joël 2–3; Zacharia 12–14; Mattheüs 24–25; Marcus 13; Lucas 21; Johannes 5; Romeinen 9–11; 1 Korintiërs 15; 1–2 Thessalonicenzen; 2 Petrus 3; Openbaring 1–22.
- Augustinus, De civitate Dei (De stad van God), vooral boek XX — klassiek invloedrijke niet-chiliastische uitleg.
- Irenaeus, Adversus Haereses, boek V — belangrijke vroege getuige voor chiliastische/premillennialistische verwachting.
- Justin Martyr, Dialogue with Trypho — vroege christelijke discussie over het millennium.
- Gribben, Crawford. J. N. Darby and the Roots of Dispensationalism. Oxford University Press, 2024 — recente historische studie die Darby's rol nuanceert.
- Blaising, Craig A. & Darrell L. Bock, Progressive Dispensationalism — ontwikkeling richting progressief dispensationalisme.
- Ryrie, Charles C., Dispensationalism — klassieke verdediging van dispensationalistische hermeneutiek.
- Ladd, George Eldon, The Blessed Hope; A Theology of the New Testament — invloedrijk historisch-premillennialistisch alternatief voor pre-tribulation dispensationalisme.
- Hoekema, Anthony A., The Bible and the Future — invloedrijke gereformeerd-amillennialistische behandeling.
- Gentry, Kenneth L. Jr., He Shall Have Dominion — postmillennialistische verdediging.

- Beale, G. K., The Book of Revelation (NIGTC) — uitvoerige, sterk intertekstuele en idealistisch/amillennialistische commentaartraditie.
- Osborne, Grant R., Revelation (BECNT) — uitvoerige evangelische commentaar met aandacht voor meerdere interpretaties.
- Bauckham, Richard, The Theology of the Book of Revelation — theologische en literaire analyse.
- Wright, N. T., Surprised by Hope — nadruk op opstanding en nieuwe schepping, kritisch op versmalde 'escape to heaven'-eschatologie.
- Rooms-Katholieke Kerk, Catechismus van de Katholieke Kerk §§668–682, in het bijzonder §§675–677 — wederkomst, laatste beproeving en afwijzing van millenarianisme.
- Assemblies of God (USA), Position Paper: Premillennial Eschatology (2024) en Rapture of the Church — officiële pinksterpositionering.
- Seventh-day Adventist Church, Fundamental Beliefs 24–28 — hemels heiligdom, wederkomst, opstanding, millennium en nieuwe aarde.
- Christian Reformed Church in North America, Position Statement on Eschatology — beschrijft de doorgaans amillennialistische achtergrond en de historische afwijzing van bepaalde dispensationalistische elementen.
- Westminster Confession of Faith, hoofdstukken 32–33 — gereformeerde belijdenis over opstanding en laatste oordeel.
- Augsburgse Confessie, artikel XVII — lutherse belijdenis over Christus' wederkomst en oordeel.
- Thirty-Nine Articles of Religion, artikel IV — anglicaanse belijdenis van Christus' hemelvaart en toekomstige wederkomst.
- Halverson, Dean C., '88 Reasons: What Went Wrong?', Christian Research Journal — casus over Edgar Whisenants rapture-datering van 1988.
- Voor historische studie van millennialisme: Norman Cohn, The Pursuit of the Millennium; Bernard McGinn, Visions of the End; relevante encyclopedische en kerkhistorische literatuur.
- Voor primaire bronstudie: lees profetische passages in meerdere vertalingen en raadpleeg Hebreeuwse/Griekse lexica en kritische commentaren; let op tekstgenre, historische context en oudtestamentische citaten in Openbaring.

Slotbeschouwing

De christelijke eindtijdleer kent een opmerkelijke combinatie van diepe overeenstemming en grote diversiteit. De overeenstemming ligt bij de hoop: God voltooit wat Hij begonnen is, Christus overwint, de doden worden opgewekt, kwaad wordt geoordeeld en de schepping wordt vernieuwd. De diversiteit ligt in de kaart waarmee men de weg naar die voltooiing tekent.

De meest gedetailleerde schema's zijn niet noodzakelijk de oudste. Vooral de moderne combinatie van een afzonderlijke pre-tribulation opname, een zevenjarige verdrukking, een scherpe Israël-kerk-onderscheiding en een daaropvolgend duizendjarig rijk kreeg in de negentiende en twintigste eeuw zijn invloedrijke systematische vorm. Tegelijk hebben premillennialistische verwachtingen veel oudere wortels, terwijl amillennialistische interpretaties vanaf de late oudheid een zeer grote rol in de kerkgeschiedenis spelen.

Voor verdere studie is het daarom vruchtbaar om niet te beginnen met een schema, maar met de teksten zelf, vervolgens de interpretatiegeschiedenis te bestuderen en pas daarna de modellen te vergelijken. Daarmee wordt eindtijdstudie minder een poging om de krant in de Bijbel terug te vinden en meer een onderzoek naar hoe profetische hoop, waarschuwing en verwachting door de hele Schrift heen functioneren.